

Vol. 11 | Issue. 39 | 2024 |

<https://andishehsiyasi.ri-khomeini.ac.ir>

<https://doi.org/10.22034/jpti.2025.521127.1416>

The Positions of Female Representatives in the First to Third Terms of the Islamic Consultative Assembly Regarding the Iraq-Iran War

Touran Mansouri (Corresponding Author)

PhD Graduate in the History of the Islamic Revolution, Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran.

kapo_1365@yahoo.com

Hamid Basiratmanesh

Assistant Professor, Department of the History of the Islamic Revolution, Imam Khomeini and Islamic Revolution Research Institute, Tehran, Iran.

Basirat1341@yahoo.com

Article Info

Article Type:

Research Article

Received:

2024 /02 / 29

Revised:

2024 /03 / 19

Accepted:

2024 /03 / 27

Published Online:

2024 /04 / 19

Abstract

Parliament, as the most significant institution devised by modern humans to organize political life, holds a crucial status and is considered the most important institution in the formation of political systems. With the victory of the Islamic Revolution, the status of women in Iranian society began to rise, and in the first parliamentary elections, four women from Tehran entered the Assembly. One of the most significant events the First to Third Islamic Consultative Assemblies faced was the outbreak of the eight-year Iraq-Iran war. Therefore, examining the positions of female representatives during these three terms of the Assembly is the main goal of this article.

The research method used in this article is content analysis, with a focus on thematic analysis. The study, based on the detailed debates of the First to Third terms of the Islamic Consultative Assembly, aims to answer the question: What positions did female representatives take regarding the imposed Iraq-Iran war in these periods?

Based on the findings of the article, the positions of female representatives can be categorized into four main areas: political, economic, cultural, and military. In each of these areas, they highlighted specific issues and called for them to be addressed.

Keywords:Female Representatives, Islamic Consultative Assembly, Imposed War, Positions, Iraq.

دوره ۱۱ | شماره ۳۹ | بهار ۱۴۰۳

<https://doi.org/10.22034/jpti.2025.521127.1416>

<https://andishehsiyasi.ri-khomeini.ac.ir>

مواضع نمایندگان زن در دوره‌های اول تا سوم مجلس شورای اسلامی در قبال جنگ عراق علیه ایران

توران منصوری

دانش‌آموخته دکتری تاریخ انقلاب اسلامی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران (نویسنده مسئول)

kapo_1365@yahoo.com

حمید بصیرت‌منش

استادیار گروه تاریخ انقلاب اسلامی، پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی، تهران، ایران.

Basirat1341@yahoo.com

چکیده	اطلاعات مقاله
پارلمان به‌عنوان مهم‌ترین تدبیر انسان مدرن برای ساماندهی زندگی سیاسی، از شأن و جایگاه مهمی برخوردار است و از آن به‌عنوان مهم‌ترین نهاد در شکل‌گیری نظام‌های سیاسی یاد می‌شود. با پیروزی انقلاب اسلامی، جایگاه زنان در جامعه ایران رو به ترقی نهاد و در انتخابات اولین دوره مجلس، چهار نفر از زنان از حوزه تهران وارد مجلس شدند. از مهم‌ترین وقایعی که مجلس اول تا سوم شورای اسلامی با آن مواجه شد، آغاز جنگ هشت ساله عراق علیه ایران بود؛ بنابراین بررسی مواضع نمایندگان زن در این سه دوره از مجلس شورای اسلامی، مهم‌ترین هدف این مقاله است. روش تحقیق استفاده شده در این مقاله، روش تحلیل محتوا با تکیه بر روش تحلیل مضمون است. پژوهش بر پایه سه دوره اول تا سوم مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی به دنبال پاسخگویی به این پرسش است که نمایندگان زن در این دوره‌ها چه موضعی در قبال جنگ تحمیلی عراق علیه ایران اتخاذ کردند؟	نوع مقاله: پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۱۰ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۱۲/۲۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۱/۰۸ انتشار آنلاین: ۱۴۰۳/۰۱/۳۱ صفحات: ۱۴۱-۱۷۰
بر اساس نتایج حاصل از مقاله، مواضع نمایندگان زن را می‌توان در چهار محور سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی تقسیم‌بندی کرد که در هر کدام از این محورها، مضامینی را برجسته و خواستار رسیدگی به آنها شدند.	
کلیدواژه‌ها: نمایندگان زن، مجلس شورای اسلامی، جنگ تحمیلی، مواضع، عراق.	

مقدمه

مجلس شورای اسلامی به‌عنوان مرکز ثقل تصمیم‌گیری در کشور، از ارکان اصلی نظام جمهوری اسلامی است. اصل ۷۱ قانون اساسی کشور مبین این موضوع است: «مجلس شورای ملی در عموم مسائل در حدود مقرر در قانون اساسی می‌تواند قانون وضع کند». از طرفی با توجه به اینکه واگذاری اختیارات به مجلس شورای ملی - که پس از تشکیل مجلس به مجلس شورای اسلامی تبدیل شد (مذاکرات دوره اول مجلس شورای اسلامی، جلسه ۲۱، ۱۳۵۹/۰۴/۳۱) می‌توانست عملاً نظام سیاسی را رسمیت بخشد، نیروهای سیاسی برخلاف دوره‌های انتخاباتی گذشته با تمام امکانات خود در انتخابات مجلس حاضر شدند (خوش‌زاد، ۱۳۸۶، صص. ۴۶-۴۵؛ روزنامه کیهان، ۱۳۵۸/۱۱/۱۸).

انتخابات اولین دوره مجلس شورای اسلامی در ۲۴ اسفند ۱۳۵۸ برگزار شد و در این انتخابات، اکثر احزاب و گروه‌های مطرح شرکت کردند و تنها بعضی گروه‌های کوچک سیاسی انتخابات را تحریم کردند. گروه‌های حاضر در انتخابات با اعلام مواضع و اهداف خود به‌صورت صریح و آشکار، طرفداران خود را به شرکت گسترده در انتخابات دعوت کردند (دفتر تحقیقات اجتماعی وزارت ارشاداسلامی، ۱۳۶۱، صص. ۲۸-۲۵). درنهایت اولین دوره از انتخابات مجلس در ۳۱ خرداد ۱۳۵۹ شد (خوش‌زاد، ۱۳۸۶، ص. ۴۶). به فاصله کوتاهی از تشکیل مجلس، حمله عراق به ایران در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ شرایط خاصی را برای کشور فراهم کرد. این موضوع نه‌تنها شرایط سیاسی کشور، بلکه اوضاع اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی کشور را نیز تحت تأثیر قرار داد.

در نتیجه انتخابات اولین دوره از مجلس شورای اسلامی در مجموع ۲۳۴ نفر به مجلس راه یافتند که از آن میان، چهار نفر: اعظم طالقانی، گوهرالشریعه دستغیب، مریم بهروزی و عاطفه صدیقی از بانوان و از حوزه انتخابیه تهران بودند.

در انتخابات دوره دوم و سوم نیز چهار نفر از زنان: گوهرالشریعه دستغیب، مرضیه حدیدچی دباغ، مریم بهروزی و عاطفه صدیقی به مجلس راه پیدا کردند که همه آن‌ها از حوزه انتخابیه تهران بودند.

بر همین اساس، مقاله حاضر تلاش دارد با بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون به پرسش

اصلی پژوهش پاسخ دهد که نمایندگان زن دوره‌های اول، دوم و سوم مجلس شورای اسلامی در قبال جنگ تحمیلی عراق علیه ایران چه موضعی اتخاذ کردند. برای پاسخ به این سؤال، دوره اول، دوم و سوم مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی مورد مذاقه قرار گرفته تا الگوی مواضع نمایندگان در این اسناد استخراج شود.

۱. پیشینه پژوهش

تاکنون پژوهش‌های مختلفی پیرامون زنان و عملکرد آن‌ها در مجلس کار شده است. از جمله آن‌ها مقاله منصوری تحت عنوان «بررسی واکاوی رویکرد فرهنگی نمایندگان دوره اول مجلس شورای اسلامی در قبال جنگ تحمیلی عراق علیه ایران» (۱۴۰۲) است که نویسنده تلاش دارد رویکرد فرهنگی نمایندگان دوره اول مجلس شورای اسلامی در قبال جنگ تحمیلی عراق علیه ایران را بررسی کند؛ و همچنین رساله «مواضع مجالس اول، دوم و سوم شورای اسلامی در قبال جنگ تحمیلی عراق علیه ایران (۱۳۶۸-۱۳۵۹)» (۱۴۰۲) که مواضع نمایندگان در سه دوره مجلس در آن مورد توجه قرار گرفته است. کیومرث یزدان پناه درو و ندا عسگری در مقاله «بررسی روند مشارکت زنان در انتخابات مجلس شورای اسلامی دوره‌های ۸، ۹ و ۱۰» (۱۳۹۸) درصدد بررسی میزان مشارکت زنان در انتخابات مجلس شورای اسلامی در سه دوره متوالی ۸ تا ۱۰ هستند. ماشینی در مقاله «زنان و تجربه مشارکت سیاسی» (۱۳۸۶) در پی بررسی موضع زنان و مشارکت سیاسی آن‌هاست. الهه کولایی در مقاله «مجلس ششم و حقوق زنان» (۱۳۸۵) به فعالیت پارلمانی و عملکرد نمایندگان زن این دوره از مجلس پرداخته است. همچنین مقاله‌ای تحت عنوان «نقش و عملکرد زنان در مجلس شورای اسلامی دوره پنجم (۱۳۷۹-۱۳۷۵)» (۱۴۰۲) به قلم نعمتی است که نویسنده تلاش دارد پیامدهای فعالیت زنان در دوره پنجم مجلس شورای اسلامی را در جامعه بررسی کند. با مطالعه آثار فوق می‌توان دریافت مسئله موردنظر این مقاله مورد پژوهش قرار نگرفته است.

۲. روش‌شناسی پژوهش

فیلیپ استون معتقد است تحلیل محتوا روشی است که به گونه عینی و بر اساس قواعد معین، مشخصات ویژه از یک پیام را آشکار می‌کند (Stone, 1966, p.5) روش‌های تحلیل محتوا

در دو دسته قابل طبقه‌بندی است: ۱. روش‌هایی مبتنی بر جایگاه نظری یا معرفت‌شناسی؛ ۲. روش‌های مستقل از جایگاه نظری یا معرفت‌شناسی. روش تحلیل مضمون در شمار دسته دوم قرار می‌گیرد. در واقع روش تحلیل مضمون که در ذیل تحلیل محتوای کیفی قرار می‌گیرد، ابزار لازم برای تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های متنی فراهم می‌آورد و داده‌های متنوع و پراکنده را به داده‌های تفصیلی تبدیل می‌سازد (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰، ص. ۱۵۶). به‌طور کلی تحلیل مضمون روشی جهت دیدن متن، کسب درکی مناسب از اطلاعات متن که در ظاهر نامرتبط است و تحلیل اطلاعات و تبدیل داده‌های کیفی به کمی است (Boyatzis, 1998, p.4).

عنصر اصلی در این روش، تم یا مضمون است که بارزترین واحد در این روش محسوب می‌شود و در تجزیه و تحلیل محتوا باید بدان پرداخته شود. مضامین در واقع معانی خاصی هستند که از یک جمله یا پاراگراف مستفاد می‌شود. یک جمله ممکن است حاوی چندین مضمون باشد و عکس آن این است که یک پاراگراف طولانی، می‌تواند تنها حاوی یک مضمون باشد (شیخ‌زاده و بنی‌اسد، ۱۳۹۹، صص. ۱۳-۱۲).

متن مشروح مذاکرات سه دوره اول، دوم و سوم مجلس شورای اسلامی در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است. انتخاب مشروح مذاکرات به این دلیل بوده که داده‌های پژوهش مبتنی بر مواضع نمایندگان مجلس باشد تا بر واقعیت امر منطبق گردد. پس از مطالعه متن، متغیرهای مربوط به مواضع نمایندگان استخراج، تلخیص، طبقه‌بندی و مورد پردازش قرار گرفته است و این مراحل به ترتیب مورد توجه قرار گرفته است: تحلیل متن و کدگذاری، تبدیل مضامین پایه به سازنده، تبدیل مضامین سازنده به فراگیر، ترسیم شبکه مضامین و تبیین و توصیف مضامین.

تحلیل مضمون مواضع نمایندگان زن دوره اول، دوم و سوم مجلس شورای اسلامی

کدگذاری نمایندگان در جدول ذیل انجام شده است. برای هر نماینده به ترتیب یکی از حروف انگلیسی اختصاص داده شده که در قسمت ارجاع‌دهی به‌منظور جلوگیری از تطویل، به جای تکرار اسم هر نماینده، کد اختصاص داده شده به وی ذکر می‌شود.

جدول شماره ۱: مشخصات نمایندگان زنان دوره اول، دوم و سوم مجلس

نام و نام خانوادگی	حوزه انتخابیه	دوره مجلس	کد
اعظم طالقانی	تهران	اول	A
گوهرالشریعه دستغیب	تهران	اول تا سوم	B
مریم بهروزی	تهران	اول تا سوم	C
مرضیه حدیدچی دباغ	تهران	دوم و سوم	D
عاطفه صدیقی	تهران	اول تا سوم	E

۳. تحویل متن و کدگذاری

در مرحله تحویل متن، پس از جمع آوری داده‌های مورد نیاز پژوهش، مضامین پایه استخراج شده و نقل قول‌های مربوط به نمایندگان مجلس شورای اسلامی، در قالب کدهایی سازمان‌دهی می‌شوند. این نقل قول‌ها و عبارات مستخرج شده از مشروح مذاکرات، دارای مضامینی هستند که در روش تحلیل مضمون به آن‌ها مضامین پایه‌ای گفته می‌شود. به دلیل حجم بالای مطالب و استفاده از متن مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی در بخش تحلیل کیفی، در جدول ذیل تنها به ذکر نمونه از تبدیل متن به مضامین پایه‌ای اکتفا شده است.

جدول شماره ۲: تبدیل نقل و قول‌های نمایندگان به مضامین پایه‌ای

مضمون پایه‌ای	کدها	متن سند
وضع آوارگان در شهرها مساعد نیست. دولت باید به پیشنهادات نمایندگان مناطق جنگ‌زده در این زمینه توجه کند.	A جلسه ۷۸ ۱۳۵۹/۰۹/۱۶	گفتند به‌طور کلی وضع آوارگان در شهرها آن جور که باید و شاید رضایت‌بخش نیست امیدوارم مسئولین پیشنهاداتی را که ایشان دارند این پیشنهادات ایشان را بپذیرند.
با توجه به نقش اشتغال در اقتصاد و تولید داخلی، دولت برای حل مشکل بیکاری باید هر چه زودتر اقدام کند.	A جلسه ۱۴۳ ۱۳۶۰/۰۲/۲۰	تاکنون دولت هیچ‌گونه برنامه‌ای جهت حل مشکل بیکاری ارائه نموده است، در صورتی که این خیل عظیم بیکاران خود نقش اساسی در اقتصاد و تولید داخلی ما دارند و چنانچه این مشکل رفع نشود، وابستگی ما روزافزون خواهد بود.
ازجمله دلایل حمله عراق به ایران، ترس آنها از اسلام است.	C جلسه ۲۷۰ ۱۳۶۰/۱۱/۱۳	اسلام همان مسئله‌ای که دشمنان خارجی را به وحشت انداخت تا علیه انقلاب ما جنگ تحمیلی به راه بیندازند
همراهی و پیروی از اسلام مساوی با پیروزی رزمندگان است.	C جلسه ۴۷۶ ۱۳۶۳/۰۳/۱۹	فداکاری‌های رزمندگان ما در جبهه‌ها و استقامت مادران و کمک‌های پشت جبهه و قربانگاهانی که بدست صدام آمریکائی و بعثیان کافر فراهم آمده این مژده را به ما می‌دهد که تا زمانی که ما با اسلام هستیم پیروزیم و این وعده خداست که حزب‌الله پیروز و رستگارند.
جنگ عراق علیه ایران، در واقع جنگ آمریکا علیه ایران است.	C جلسه ۵۳۳ ۱۳۶۷/۰۲/۱۱	...ایران زنده است و در میان آتش و خونی که آمریکا و رژیم مزدور متجاوز و صهیونیستی عراق پدید آورده‌اند پیش می‌رود و انقلاب مقدس اسلامی را به جهان می‌رساند.

مضمون پایه‌ای	کدها	متن سند
حضور زنان متعهد در امور مربوط به جبهه و جنگ، ناشی از اسلام است.	E جلسه ۷۴ ۱۳۶۷/۱۱/۰۵	از موارد گویای دیگر حضور اسلام، حضور زنان متعهد و مسلمان در امور مربوط به جبهه و جنگ و شرکت فعال آنان در دفاع مقدس است از مصادیق دیگر این افزایش، حضور افزایش تعداد و به خصوص درصد دانش آموزان و دانشجویان دختر و پسر در سالهای پس از انقلاب است.
جنگ تحمیلی در واقع جنگ استکبار جهانی است.	B جلسه ۲۲۰ ۱۳۶۴/۱۰/۲۶	با درود فراوان به روان پاک شهیدان و گلگون کفنان پهنه نبرد تحمیلی... پروردگارا به ما توفیق عنایت فرما که به شیرزنان مسلمان ایران زمین که زینب کبری ^(ع) را الگویی خود قرار داده‌اند و فرزندان دل‌بند را روانه میدان جنگ حق علیه باطل کردند و لفظ ایثار را معنی بخشیدند و به قاموس جهانیان عرضه داشتند، عملاً ارج بنهیم و با حفظ وحدت و جلوگیری از هرگونه نفاق و شقاق خون عزیزانشان را پاس داریم.
الگوی مادران ایرانی در جنگ عراق علیه ایران، زینب کبری ^(س) است.		

۴. تبدیل مضامین پایه به مضامین سازنده

در این مرحله، بررسی مضامین پایه انجام می‌گیرد، سپس با تقسیم‌بندی مطالب تلاش بر این است که مضمون‌های اصلی استخراج شوند. این مرحله به گونه‌ای بازبینی و تسویه مضامین اولیه است که خروجی آن فهرست مشخصی از مضامین مستخرج از اسناد است.

جدول شماره ۳: تبدیل مضامین پایه به مضامین سازنده

ردیف	مضامین پایه	مضمون سازنده
۱	فرزندان شهدا و سرپرستی آن‌ها نیازمند ایجاد قانون و بررسی این موضوع است.	توجه به فرزندان شهدا
۲	شهادت عامل پیروزی مسلمانان و رزمندگان است.	نقش عامل شهادت در پیروزی ایران
۳	زنان عراقی باید با اتحاد و الهام از رهنمودهای امام، علیه صدام قیام کنند.	دعوت از زنان عراق و مسلمان برای قیام
۴	زنان جهان باید با الگو گرفتن از زنان ایران، علیه حکومت‌های ظلم به پا خیزند.	
۵	مجروحین جنگی نیازمند توجه و مراقبت بیشتری هستند.	لزوم توجه به مجروحین جنگی
۶	با وجود همراهی زنان با انقلاب و جنگ؛ اما دولت حقوق زنان را نادیده می‌گیرد.	انتقاد به عملکرد دولت نسبت به حقوق زنان
۷	از جمله دلایل حمله عراق به ایران، ترس آن‌ها از اسلام است.	نقش اسلام در پیروزی ایران
۸	همراهی و پیروی از اسلام مساوی با پیروزی رزمندگان است.	
۹	حضور زنان متعهد در امور مربوط به جبهه و جنگ، ناشی از اسلام است.	
۱۰	از دلایل پیروزی ایران در مقابل دشمن با وجود تجهیزات کمتر، اسلام و امداد الهی است.	
۱۱	راه ما ادامه راه امام حسین است.	الگوگیری از شهدای کربلا
۱۲	شهدای ایران در برابر عراق در واقع شهدای کربلا هستند.	

ردیف	مضامین پایه	مضمون سازنده
۱۳	رزمندگان، دلاوران میدان جنگ حق علیه باطل هستند.	دو گانه حق و باطل
۱۴	رزمندگان ایران لشکریان الله در برابر لشکریان شیطان هستند	
۱۵	جنگ ایران و عراق به تعبیری نبرد حق علیه باطل است.	
۱۶	زنان ما با الگوگیری از حضرت فاطمه ^(س) و حضرت زینب ^(س) ، پشت جبهه را همراهی می کنند.	الگوگیری زنان ایرانی از حضرت فاطمه ^(س) و زینب ^(س)
۱۷	زینب کبری ^(س) الگوی مادران ایرانی در جنگ عراق علیه ایران	
۱۸	الگوی زنان در راهی کردن فرزندانشان به جبهه، حضرت فاطمه ^(س) است.	
۱۹	باید از بند اقتصاد تک پایه ای رها شد و سطح تولید داخلی به خصوص در زمینه کشاورزی را افزایش داد.	لزوم رهایی از بند اقتصاد تک پایه ای
۲۰	عملکرد وزارت کشاورزی در زمینه کشاورزی و بانک کشاورزی مورد انتقاد است.	انتقاد به عملکرد وزارت کشاورزی
۲۱	اصل ۴۴ و اصل ۴۹ قانون اساسی باید هر چه زودتر تصویب شود.	لزوم تصویب اصل ۴۴ و ۴۹ قانون اساسی
۲۲	بهبود وضعیت اقتصادی نیازمند بسیج همگانی است.	نقش بسیج در حل مشکلات اقتصادی
۲۳	با توجه به نقش اشتغال در اقتصاد و تولید داخلی، دولت برای حل مشکل بیکاری باید هر چه زودتر اقدام کند.	لزوم حل مشکل بیکاری
۲۴	یکی از راه کارهای حل مشکل تورم، کوتاه کردن دست محترکین و واسطه هاست.	تورم، دلایل و راهکار مقابله آن
۲۵	یکی از دلایل تورم و گرانی، ناشی از چپا و گران اقتصادی، احتکار و تقلب و زد و بند است.	

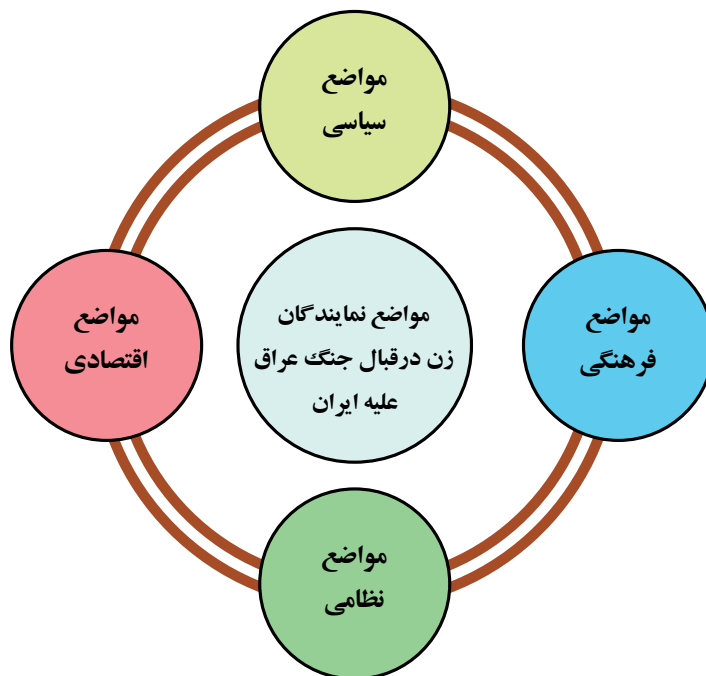
ردیف	مضامین پایه	مضمون سازنده
۲۶	علت اصلی مهاجرت روستاییان به شهرها، نبود امکانات و پایین بودن درآمد روستاییان است.	لزوم رسیدگی به موضوع مهاجرت
۲۷	برای جلوگیری از مهاجرت‌ها، دولت باید با فراهم آوردن امکانات برای تولید کنندگان، خط مشی روشنی برای کشاورزان ایجاد کند.	
۲۸	از جمله نتایج مهاجرت‌ها، تراکم جمعیت، کاهش امکانات شهری و به همان میزان کاهش تعداد تولید کنندگان و پایین آمدن سطح تولید و ایجاد موانع در پیشرفت طرح‌ها و برنامه‌های دولت است.	
۲۹	از راهکارهای مؤثر برای جلوگیری از مهاجرت‌ها، انتقال کارخانجات صنعتی به شهرستان‌ها و اجرای طرح ده ساله وزارت مسکن است.	
۳۰	با افزایش مهاجرت‌ها، بنیاد مسکن برای حل مشکل مسکن اقدام نماید.	
۳۱	سروسامان دادن به وضعیت اقتصادی، مشروط به پایان دادن به مهاجرت‌هاست	
۳۲	جنگ و مسائل مربوط به آن باید در رأس امور قرار گیرد.	اولویت دادن به جنگ
۳۳	صدام، مهره و در خدمت قدرت‌های شرق و غرب است.	نقش قدرت‌های بزرگ در جنگ
۳۴	جنگ تحمیلی در واقع جنگ استکبار جهانی است.	
۳۵	جنگ عراق علیه ایران، در واقع جنگ آمریکا علیه ایران است	
۳۶	نغمه‌های صلح‌طلبی کشورهای عربی و قدرت‌های بزرگ کذب محض است.	کذب بودن آوای صلح‌طلبی

ردیف	مضامین پایه	مضمون سازنده
۳۷	دولت‌های عرب در مقابل حمله عراق به ایران، به سکوت اکتفا کرده‌اند.	انتقاد به سکوت کشورهای عربی
۳۸	توافق محتوم به شکست آمریکا، شوروی و فرانسه علیه ایران	انتقاد به اتحاد قدرت‌های بزرگ علیه ایران
۳۹	مسلمانان دنیا، علی‌الخصوص برادران عراقی باید برای جنگ علیه اسرائیل و دشمنان اسلام متحد شوند.	لزوم اتحاد مسلمانان علیه دشمنان اسلام
۴۰	سکوت در برابر کشتار زندان دلتو، نابخشودنی است.	انتقاد به سکوت در برابر کشتار زندان دلتو
۴۱	وضع نا مساعد آوارگان در شهرها. دولت باید به پیشنهادات نمایندگان مناطق جنگ‌زده در این زمینه توجه کند.	لزوم توجه به مهاجرین و جنگ‌زدگان
۴۲	بنیاد جنگ‌زده‌ها باید با اقدامات اساسی‌تر در زمینه رفاه جنگ‌زده‌ها اقدام کند.	
۴۳	دولت باید مانع از بیکاری مهاجران جنگی شود.	
۴۴	دولت باید در خصوص اعزام افراد به سربازی تبعض نداشته باشد و در این زمینه به طور جدی اقدام نماید.	اقدام جدی در زمینه سربازگیری

۵. شبکه مضامین

براساس یافته‌های مقاله که حاصل کدگذاری مواضع نمایندگان زن دوره‌های اول، دوم و سوم مجلس شورای اسلامی در قبال جنگ تحمیلی عراق علیه ایران است، الگوی مضامین مواضع آن‌ها در برابر جنگ، چهار بعد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی را در برمی‌گیرد

شکل شماره: ۱ الگوی شماتیک مواضع نمایندگان زن در قبال جنگ عراق علیه ایران
(یافته‌های پژوهش)

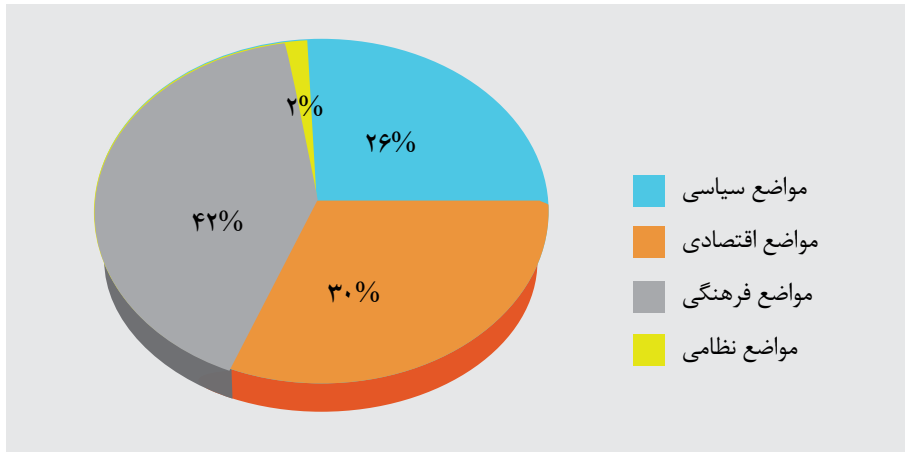
جدول شماره ۴: تعداد شناسه‌های مرتبط با مضامین سازنده

ردیف	مضامین سازمان‌دهنده	تعداد شناسه
۱	توجه به فرزندان شهدا	۱
۲	نقش عامل شهادت در پیروزی ایران	۱
۳	دعوت از زنان عراق و مسلمان برای قیام	۲
۴	لزوم توجه به مجروحین جنگی	۱
۵	انتقاد به عملکرد دولت نسبت به حقوق زنان	۱

ردیف	مضامین سازمان دهنده	تعداد شناسه
۶	نقش اسلام در پیروزی ایران	۴
۷	الگوگیری از شهدای کربلا	۲
۸	دوگانه حق و باطل	۳
۹	الگوگیری زنان ایرانی از حضرت فاطمه (س) و زینب (س)	۳
۱۰	لزوم رهایی از بند اقتصاد تک پایه‌ای	۱
۱۱	انتقاد به عملکرد وزارت کشاورزی	۱
۱۲	لزوم تصویب اصل ۴۴ و ۴۹ قانون اساسی	۱
۱۳	نقش بسیج همگان در حل مشکلات اقتصادی	۱
۱۴	لزوم حل مشکل بیکاری	۱
۱۶	تورم، دلایل و راهکار مقابله آن	۲
۱۷	لزوم رسیدگی به موضوع مهاجرت	۶
۱۸	اولویت دادن به جنگ	۱
۱۹	نقش قدرت‌های بزرگ در جنگ	۳
۲۰	کذب بودن آوای صلح طلبی	۱
۲۱	انتقاد به سکوت کشورهای عربی	۱
۲۲	انتقاد به اتحاد قدرت‌های بزرگ علیه ایران	۱
۲۳	لزوم اتحاد مسلمانان علیه دشمنان اسلام	۱
۲۴	انتقاد به سکوت در برابر کشتار زندان دلتو	۱
۲۵	لزوم توجه به مهاجرین و جنگ زده گان	۳
۲۶	اقدام جدی در زمینه سربازگیری	۱

درصد و فراوانی ابعاد چهارگانه مواضع نمایندگان زن در قبال جنگ عراق علیه ایران به صورت زیر است.

فراوانی ابعاد چهارگانه مواضع نمایندگان زن در قبال جنگ عراق علیه ایران

درصد و فراوانی ابعاد چهارگانه مواضع نمایندگان

فراوانی	تعداد شناسه	ابعاد چهارگانه	ردیف
۵۸/۲۵	۱۱	سیاسی	۱
۲۳/۳۰	۱۳	اقتصادی	۲
۸۶/۴۱	۱۸	فرهنگی	۳
۳۲/۲	۱	نظامی	۴
۱۰۰	۴۳	مجموع	۵

۶. کشف و توصیف مضامین ابعاد چهارگانه مواضع نمایندگان زن در قبال جنگ عراق علیه ایران

۶-۱. مواضع فرهنگی

توجه به فرزندان شهدا

رسیدگی به خانواده شهدا از مسائل موردتوجه نمایندگان بود. در سمینار سرپرستان بنیاد شهید در ۱۷ دی ۱۳۵۹ هاشمی رفسنجانی رئیس مجلس، اظهار داشت: بنیاد شهید تنها نهادی است که امام در سرپرستی آن شرکت دارد. این امر به دلیل اهمیتی است که امام برای خانواده شهدا، معلولین و مجروحین جنگ دارد. سپس از واحد فرهنگی بنیاد شهید خواست به منظور زنده نگه داشتن نام شهدا، آرشیوی کامل از زندگی شهدا و مجروحین تهیه کند (بشیری، ۱۳۹۶، ص. ۱۸۰). هیأت رئیسه مجلس در ۲۴ بهمن ۱۳۶۰ جلسه‌ای به منظور رسیدگی به خانواده شهدا تشکیل داد. در این جلسه درباره کمک مالی به خانواده شهدا گفتگو شد (هاشمی، ۱۳۷۸، ص. ۱۸۵). در باب توجه به خانواده شهدا و فرزندان آنها، امام خمینی در ۶ فروردین ۱۳۶۵ در حکمی به مهدی کروی، رئیس بنیاد شهید انقلاب اسلامی، خواستار رسیدگی به امور فرهنگی فرزندان شهدا از کودکان تا دانشگاه شد (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۲۰، ص. ۲۸).

گوهرالشریعه دستغیب نماینده تهران، موضوع فرزندان شهدا را موردتوجه قرار داد و با استناد به حدیثی از پیامبر (ص) که فرمود: «مَنْ سَمِعَ رَجُلًا يُنَادِي يَا لَلْمُسْلِمِينَ فَلَمْ يُجِبْهُ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ» اظهار داشت: بسیاری از شهدا، دارای فرزند هستند که این فرزندان پس از شهادت پدر متأسفانه دچار جدایی از مادر نیز می‌شوند. استفاده نامشروع از ولایت قهری، آفات زیادی را به دنبال آورده است. وی افزود امام خمینی به کروی دستوراتی در زمینه رفع اختلاف خانواده‌های شهدا داده‌اند؛ ولی باوجود این همچنان نارسایی و گرفتاری در این زمینه زیاد است. در پایان از نمایندگان خواست قانونی در این زمینه تهیه تا به بنیاد شهید داده شود تا در سایه آن، کودکان بتوانند از مهر مادری همچنان بهره‌مند باشند (B-۱۴۶-۱۳۶۰).

نقش عامل شهادت در پیروزی ایران

امام خمینی درباره شهادت می‌گوید: «ما بندگان خدا هستیم و در راه او، حرکت می‌کنیم و پیشروی می‌کنیم. اگر شهادت نصیب شد، سعادت است و اگر پیروزی نصیب شد، سعادت

است» (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۵، ص. ۴۰۴). علما با استفاده از اصل اجتهاد و خوانش جدید از آموزه‌هایی چون شهادت و جهاد، زمینه شکل‌گیری «فرهنگ شهادت‌طلبی» ایجاد کردند که نتیجه آن در ابتدا در جریان انقلاب اسلامی و سپس در جریان جنگ عراق علیه ایران مشاهده شد. فوکویاما، دین، تعهدات تاریخی و فرهنگی را از منابع سرمایه اجتماعی معرفی می‌کند. در همین رابطه همدلی، انسجام و همبستگی از کارکردهای دین معرفی شده است (نعمت‌اللهی و همکاران، ۱۳۹۲، ص. ۱۷۷). رابطه بین ایثار و سرمایه اجتماعی یک رابطه دوسویه است. ایثار با نفع منفی فردی و تعهد و عمل به سود منافع گروهی، آثاری در جامعه برجای می‌گذارد که از مظاهر سرمایه اجتماعی است (سریر افراز، ۱۳۹۰، صص. ۷-۸). مرضیه حدیدچی (دباغ) نماینده تهران در سخنانی که قبل از دستور در مجلس شورای اسلامی داشت موضوع شهادت را برجسته ساخت و با خطاب قرار دادن آمریکا اعلام داشت: «اسلام عزیز مشکل ترس از مرگ با شهادت را آن‌هم به دست این جانان خیانت پیشه که با قانون تروریستی خودشان امنیت همه کشورها و مردم جهان را به خطر می‌اندازند حل نموده است» در ادامه افزود مسلمانان با انقلاب اسلامی و رهبری امام خمینی بیدار و زندگی ابدی را بر زندگی دنیوی ترجیح داده‌اند و بر این امر هم افتخار می‌کنند (D-۱۶۴-۱۳۶۸).

دعوت از زنان عراق و مسلمان برای قیام

اعظم طالقانی نماینده تهران در دوره اول مجلس شورای اسلامی خطاب به زنان عراق اظهار داشت از خواهران عراقی انتظار می‌رود با اتحاد و الهام از رهنمودهای امام خمینی یکپارچه به حرکت آیند، همان‌گونه که زنان ایران چنین کردند. وی افزود آن‌ها نباید اجازه دهند «اربابان او» صدام را برکنار کنند؛ زیرا در این صورت مجدد صدام دیگری را جایگزین او خواهند کرد. وی همچنین با خطاب قرار دادن زنان جهان و با استناد به آیه «فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرْ أَنتِي بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَ أُوذُوا فِي سَبِيلِي وَ قَاتَلُوا وَ قُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ» از آن‌ها خواست از حق و حقیقت دفاع کنند و با قیام به قصد تشکیل و وحدت در لوای پرچم «لا اله الا الله» و با شعار «الله اکبر» در جهت سرنگونی رژیم صدام اقدام کنند (A-۳۲۹-۱۳۶۱).

لزوم توجه به مجروحین جنگی

اعظم طالقانی رسیدگی به مجروحین جنگی را مورد توجه قرار داد و در این رابطه طی سؤالی از وزارت بهزیستی خواستار رسیدگی به مجروحین جنگی شد. وی افزود مجروحین جنگی در بیمارستان‌ها نیازمند به فیزیوتراپی و توانبخشی هستند و با توجه به اینکه سازمان بهزیستی این مهم را عهده‌دار شده است؛ اما در بیمارستان‌ها مجروحین توانبخشی مشاهده می‌شوند که هیچ‌گونه اقدامی برای آن‌ها صورت نگرفته است (A-۲۷۴-۱۳۶۰).

انتقاد به عملکرد دولت نسبت به حقوق زنان

مریم بهروزی نماینده دوره اول، دوم و سوم مجلس شورای اسلامی با اشاره به مبارزات زنان در طول سال‌ها علیه حکومت پهلوی و حمایت آن‌ها از انقلاب اسلامی و پس از آن حضور آن‌ها در پشت جبهه جنگ عراق علیه ایران و همراهی با فرزندان و همسرانشان در اعزام به جبهه؛ دولت با وجود اینکه درباره شخصیت و حقوق زنان شعار زیادی می‌دهد؛ اما در عمل حقوق حقه زنان نیز «پایمال تمایلات نابجا و غیر اسلامی» شده است (C-۲۷۰-۱۳۶۰).

نقش اسلام در پیروزی ایران

مریم بهروزی اسلام و گسترش آن را موجب ترس قدرت‌های بزرگ دانست و افزود ملت ایران معتقد هستند که اسلام جهانگیر خواهد شد. مردم ایران این ادعا را در شرایطی دارند که از نظر تعداد و جغرافیا سرزمینی کوچک است و با دشمن خارجی در حال جنگ است؛ زیرا از نظر اعتقادی و سیاسی دارای فرهنگ اسلامی هستند و به وعده خداوند یقین دارد که فرمود: «آن‌کس که پیامبر را برای هدایت و دین حق فرستاد هدفش این بود که این دین جهانی شود گر چه مشرکین و کفار کراهت داشته باشند» (C-۲۷۰-۱۳۶۰).

وی افزود فداکاری رزمندگان در جبهه‌ها و استقامت مادران و کمک‌های پشت جبهه آن‌ها به ما نوید می‌دهد تا زمانی که ما با اسلام هستیم پیروز هستیم (C-۴۷۶-۱۳۶۳). عاطفه صدیقی نیز معتقد بود حضور زنان متعهد و مسلمان در امور مربوط به جبهه و جنگ و شرکت فعال آنان در دفاع مقدس و افزایش تعداد دانش‌آموزان و دانشجویان دختر و پسر در سال‌های پس از انقلاب ناشی از اسلام است (E-۷۴-۱۳۶۷).

الگو گیری از شهدای کربلا

خوانش جدیدی از آموزه‌های دینی، به‌خصوص واقعه شهادت امام حسین^(ع) در سده‌های اخیر شکل گرفته است. سابق بر آن، این حادثه به ابزاری برای کسب شفاعت و ترویج گریه شده بود؛ اما نواندیشان دینی، گفتمانی تازه از این حادثه را ترویج دادند. برخی صاحب‌نظران، امام خمینی را پیشتاز این نگرش معرفی می‌کنند (عنایت، ۱۳۸۹، صص. ۳۱۶-۳۱۵، ۳۲۳) و تلقی تکرار واقعه عاشورا در قالب رویداد انقلاب اسلامی می‌دانند (خرمشاد، ۱۳۸۳، صص. ۱۱۵-۱۱۲). بدین ترتیب، در فضای نمادین جامعه، دوگانه‌هایی چون یزید و امام حسین^(ع)، نبرد حق و باطل، نبرد بین کفر و اسلام، ظالم و مظلوم شکل گرفت (سید امامی، ۱۳۸۷، ص. ۲۹۴). گوهرالشریعه دستغیب، شهدای جنگ تحمیلی را شهدای کربلای ایران برشمرد (B-۱۴۶-۱۳۶۰). مریم بهروزی نیز راه رزمندگان را ادامه راه امام حسین^(ع) دانست (C-۲۷۰-۱۳۶۰).

دوگانه حق و باطل

محمدعلی رجایی، نخست‌وزیر وقت، جنگ عراق علیه ایران را فارغ از جنگ یک کشور با کشور دیگر می‌دانست و آن را جنگ عقیده با عقیده تلقی می‌کرد (بنیاد شهید انقلاب اسلامی، ۱۳۶۲، ج ۲، صص. ۱۳-۱۲). بر همین اساس، او رزمندگان را در برابر نیروهای عراقی، لشکریان اسلام و هدف جنگ را نیز تحقق اسلام و آرمان‌های آن و انسان‌سازی می‌دانست (مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۶۲، ج ۱، صص. ۲۱۲-۲۰۸). گوهرالشریعه دستغیب رزمندگان ایران را «لشکریان الله» در برابر «لشکر شیطان» توصیف می‌کرد (B-۱۴۶-۱۳۶۰). مریم بهروزی نیز تعبیر رزمندگان «جنگ حق علیه باطل» و «جنگ مقدس» را در این زمینه به کار برد (C-۳۶۳-۱۳۶۵؛ C-۳۰۸-۱۳۶۵).

الگو گیری زنان ایرانی از حضرت فاطمه^(س) و زینب^(س)

گوهرالشریعه دستغیب اظهار داشت زنان ایران، حضرت زینب^(س) را الگوی خود قرار دادند که فرزندان خود را روانه میدان جنگ حق علیه باطل کردند و لفظ ایثار را معنی بخشیدند (B-۲۲۰-۱۳۶۴). وی در سخنانی دیگر که در این زمینه داشت افزود که شجاعت و شهامت زنان ایران در اعزام فرزندان خود به میدان رزم و جبهه، «زینب گونه» است (B-۲۹۸-۱۳۶۱)؛

بنابراین زنان ایرانی به دنبال الگوی خود فاطمه زهرا^(س) و زینب کبری^(س) حرکت کرده و می‌کنند. وی افزود مادران و همسران شهدا و زنان قهرمان پشت جبهه مخصوصاً زنان دزفول و اهواز و دیگر شهرها از این قبیل اند (B-۱۴۶-۱۳۶۰).

۲-۶. مواضع اقتصادی

لزوم رهایی از بند اقتصاد تک‌پایه‌ای

حجت‌الاسلام والمسلمین سید علی خامنه‌ای، رئیس‌جمهور، در سخنانی در ۱۰ آبان ۱۳۶۰ با اشاره به وابستگی ایران به صنعت نفت، آن را یکی از خصوصیات اقتصاد ایران و میراث گذشته خواند. وی این موضوع را نقطه ضعف اقتصاد ایران دانست که در همین راستا غرب همیشه در صدد نهایت استفاده از این موضوع بوده است؛ بنابراین برای رهایی از آن باید تدابیری اندیشیده شود (روزنامه اطلاعات، ۱۱/۰۸/۱۳۶۰، ص ۱۴). اعظم طالقانی نماینده تهران، لزوم رهایی از اقتصاد نفتی را گوشزد کرد و در این زمینه اظهار داشت اقتصاد تک‌پایه، یعنی صرفاً فروش نفت و افزایش آن. راهکار وی برای برون‌رفت از این وضعیت، افزایش سطح تولید داخلی بالأخص در زمینه کشاورزی بود و افزود در ایران زمین‌های مستعدی داریم که برای کشت از آن‌ها استفاده نمی‌شود و بایر مانده است و باید مورد استفاده قرار گیرند (A-۱۴۳-۱۳۶۰).

انتقاد به عملکرد وزارت کشاورزی

عملکرد وزارت کشاورزی از سوی نمایندگان مورد انتقاد قرار گرفت و در همین رابطه اعظم طالقانی در سؤالی از وزیر کشاورزی، عملکرد وزارت کشاورزی را مورد انتقاد قرار داد و انتقادات خود را چنین برشمرد: ۱. منصوب نمودن افراد نامناسب و غیرمتعهد بر مصادر امور بانک کشاورزی؛ ۲. عملکرد بانک کشاورزی و از وزیر کشاورزی خواستار رسیدگی شد (A-۳۱۲-۱۳۶۱).

لزوم تصویب اصل ۴۴ و ۴۹ قانون اساسی

اصل ۴۴ قانون اساسی (قانون ملی کردن اصل تجارت خارجی) از درخواست‌های نمایندگان بود. در همین رابطه در سال ۱۳۵۹، ۲۰ نفر از نمایندگان در همین زمینه طرحی را تهیه و

به تصویب نمایندگان رساندند (مدنی، ۱۳۶۶، ج ۳، ص. ۱۸۸). دولت رجایی لایحه دولتی کردن تجارت خارجی را به مجلس ارائه و در اردیبهشت ۱۳۶۱ به تصویب رساند؛ اما از سوی شورای نگهبان رد شد. در سال ۱۳۶۳ این لایحه این بار با انجام تغییراتی در مواد آن به تصویب نمایندگان رسید و به شورای نگهبان ارسال شد که دوباره به تصویب نرسید.

اصل ۴۹ قانونی اساسی نیز از جمله مطالبات نمایندگان مجلس بود. در همین رابطه هاشمی رفسنجانی، در مصاحبه مطبوعاتی، ضمن اشاره به ضرورت اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی افزود: قانون آن به صورتی تنظیم خواهد شد که اعتماد مردم جلب شود که ثروت‌های نامشروع افراد از آن‌ها گرفته شود و اگر کسی درآمد مشروعی داشته باشد برای خودش است (روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۰/۱۱/۳، ص ۳). اعظم طالقانی در سخنانی که قبل از دستور داشت، از دولت خواست اصل ۴۴ قانون اساسی و اصل ۴۹ قانون اساسی اجرا شود و افزود: این اصول می‌بایست بلافاصله پس از تصویب قانون اساسی اجرا می‌شد (A-۱۴۳-۱۳۶۰).

نقش بسیج همگان در حل مشکلات اقتصادی

مریم بهروزی، حل مشکلات اقتصادی را به‌مانند مشکلات سیاسی نیازمند بسیج همگانی مردم دانست و معتقد بود در بُعد اقتصادی باید حرکتی شایسته و انقلابی انجام بگیرد و برای سروسامان دادن به وضعیت بازرگانی و اقتصادی کشور همه بسیج شوند (C-۴۷۶-۱۳۶۳).

لزوم حل مشکل بیکاری

از مشکلات اقتصادی در تمام دوره جنگ، بیکاری بود که برای آن دلایل متعدد ذکر شده است: جنگ، کاهش بودجه عمرانی، کاهش سرمایه‌گذاری، تخریب و تهدید مراکز صنعتی و کشاورزی، تعطیلی کارخانه‌ها در ابتدای جنگ و افزایش جمعیت از دو دهه قبل از شروع جنگ (رئوفی و دژپسند، ۱۳۸۷، صص. ۱۱۹-۱۱۸). بر همین اساس، رفع بیکاری و اشتغال‌زایی از مسائل مورد توجه نمایندگان بود. اعظم طالقانی عملکرد دولت در زمینه اشتغال‌زایی را مورد انتقاد قرار داد و اعلام داشت با توجه به نقشی که بیکاری در اقتصاد و تولید داخلی دارد؛ اما تاکنون دولت هیچ‌گونه برنامه‌ای جهت حل مشکل بیکاری ارائه نکرده است و چنانچه این موضوع حل نشود، وابستگی ما روزافزون خواهد بود (A-۱۴۳-۱۳۶۰).

تورم، دلایل و راهکار مقابله آن

از مهم‌ترین مسائل مبتلابه اقتصادی در جوامع درگیر جنگ، تورم است. از دلایل ایجاد تورم می‌توان به کاهش عرضه و افزایش تقاضا (توانایان فرد، ۱۳۵۹، ص. ۱۳) جو روانی حاصل از جنگ و تأمین هزینه‌های دولت اشاره کرد. از نتایج تورم، توزیع ناعادلانه کالا است که توزیع ناعادلانه کالا نیز منجر به شکل‌گیری اغتشاشات، کاهش رفاه اجتماعی و رونق بازار سیاه می‌شود. از این رو، این امر رسیدگی و توجه به تورم را شدت می‌بخشد (رئوفی و دژپسند، ۱۳۸۷، ص. ۲۵). در همین رابطه، اعظم طالقانی راه‌حل مشکل تورم را کوتاه کردن دست محترکان و واسطه‌ها دانست. وی معتقد بود در کشور کالا وجود دارد؛ ولی در دست عدّه خاصی قرار داد. از این رو، از دولت خواستار برخورد با آن‌ها شد (A-۱۴۳-۱۳۶۰). مریم بهروزی نیز تورم را ناشی از چپاولگری سودجویان، تروریسم‌های اقتصادی، بازار سیاه، احتکار، تقلب و زد و بند دانست (C-۴۷۶-۱۳۶۳).

لزوم رسیدگی به موضوع مهاجرت

از مهم‌ترین مسائلی که اقتصاد ایران و شهرهای مرزی در دوران جنگ با آن مواجه بودند، پدیده مهاجرت بود. استان‌های غربی و جنوب غربی اغلب مهاجر فرست بودند و شهرهایی چون تهران، فارس، هرمزگان و بوشهر مهاجرپذیر بودند (رئوفی و دژپسند، ۱۳۸۷، ص. ۱۱۷؛ زنجانی، ۱۳۸۰، صص. ۱۰۳-۱۰۲). سیل عظیم مهاجرت‌ها مشکلات عدیده‌ای را برای شهرهای مهاجرفرست و شهرهای مهاجرپذیر پدید می‌آورد که لزوم رسیدگی به این موضوع را دوچندان می‌ساخت. در همین راستا، اعظم طالقانی در سخنانی قبل از دستور، علت اصلی مهاجرت روستائینان را فقدان امکانات اعم از آب و بهداشت دانست و افزود سطح درآمد مردم در روستا نیز پایین است که باید در این زمینه چاره‌جویی شود (A-۶۰۸-۱۳۶۳).

با توجه به افزایش مهاجرت‌ها به تهران در زمان جنگ و به وجود آوردن مشکلاتی در زمینه تهیه مسکن و زمین، اعظم طالقانی در سخنانی با مسئولین خواستار حل بنیادین آن به صورت ارائه طرح و لایحه در این زمینه به مجلس شد. همچنین متذکر شد که در آن عدالت اسلامی مورد توجه قرار گیرد (A-۱۴۳-۱۳۶۰).

مریم بهروزی نیز راهکارهای مؤثر برای جلوگیری از مهاجرت‌ها را چنین برشمرد: تلاش

دولت برای فراهم آوردن امکانات هر چه بیشتر برای تولیدکنندگان، اتخاذ خط‌مشی روشنی جهت کشاورزی، انتقال کارخانه‌های صنعتی و وزارتخانه‌ها به شهرستان‌ها و اجرای طرح ده‌ساله وزارت مسکن در ابعاد گوناگون. بهروزی تأکید داشت تحقق این امور مستلزم هماهنگی کردن چند وزارتخانه به وسیله دولت و دخالت قوه قضائیه است.

وی در ادامه نتایج بی‌رویه مهاجرت را نیز چنین مورد توجه قرار داد: تراکم بیش‌ازحد جمعیت، پایین آمدن امکانات و خدمات شهری، افزایش تعداد مصرف‌کنندگان در نتیجه بالا رفتن مصرف و به همان میزان کاهش تولیدکنندگان و پایین آمدن سطح تولید، ایجاد موانع در پیشرفت طرح‌ها و برنامه‌های دولت. مریم بهروزی تأکید داشت تا زمانی جلو مهاجرت‌ها گرفته نشود هیچ لایحه و طرحی ما را از این وضع ناهنجار اقتصادی نجات نمی‌دهد (C-۴۷۶-۱۳۶۳).

۳-۶. مواضع سیاسی

اولویت دادن به جنگ

مریم بهروزی با توجه به اتحاد قدرت‌های بزرگ علیه ایران و جنایات آن‌ها در گوشه و کنار کشور، از دولت خواستار اولویت بخشیدن به جنگ شد و با استناد به سخنان امام خمینی اظهار داشت باید جنگ و مصالح کشور در رأس امور قرار گیرد (C-۳۰۸-۱۳۶۵).

نقش قدرت‌های بزرگ در جنگ

در اوایل جنگ، هاشمی رفسنجانی، چنین اظهار داشت: «حرکات عراق بخشی از توطئه آمریکاست» (روزنامه اطلاعات، ۱۳۵۹/۰۷/۱، ص ۲). محمد درودیان در تبیین و بررسی علل جنگ تحمیلی، منافع و عملکرد قدرت‌های بزرگ از جمله آمریکا را مؤثر می‌داند: «انقلاب اسلامی منافع قدرت‌های بزرگ را به خطر انداخت و دولت‌های منطقه در معرض تهدید قرار گرفتند. اوضاع داخلی ایران فرصت مناسبی را در اختیار عراق گذاشت تا به‌عنوان ابزار و عامل سیاست‌های آمریکا به جمهوری اسلامی ایران تجاوز کند» (درودیان، ۱۳۸۲، ص. ۲۸۴) نمایندگان زن معتقد بودند که جنگ عراق علیه ایران را قدرت‌های بزرگ هدایت می‌کنند. در همین رابطه گوهرالشریعه دستغیب، جنگ تحمیلی عراق علیه ایران را «نبرد

تحمیلی استکبار جهانی» نامید (B-۲۲۰-۱۳۶۴). اعظم طالقانی نیز برای عراق تعبیر «نوکر غرب و شرق» به کار برد (A-۳۰۴-۱۳۶۱). مریم بهروزی جنگ صدام علیه ایران را جنگ آمریکا علیه ایران دانست که عراق آن را انجام داد (C-۵۳۳-۱۳۶۷).

کذب بودن آوای صلح طلبی

به دنبال پیروزی‌های ایران در جبهه‌های نبرد، پیشنهادهای صلح از سوی سازمان‌های بین‌المللی با وساطت سایر قدرت‌ها مطرح می‌شد. اعظم طالقانی اقدامات آن‌ها را «خدعه» و «تظاهر» خواند و افزود تجلیل کشورهای شورای همکاری خلیج فارس از کمک‌های قدرت‌های بزرگ به عراق حاکی از این موضوع است که اعلام صلح‌خواهی آن‌ها کذب است. از طرفی، در اختیار گذاشتن بمب‌های شیمیایی با توجه به اینکه از بعد از جنگ دوم جهانی استفاده از این بمب‌ها ممنوع شده بود، خود دلیل دیگر بر کذب بودن ادعای آن‌هاست. از طرفی این قدرت‌ها تاکنون متوجه شده‌اند که حمایت آن‌ها از صدام نه تنها منافع آن‌ها را حفظ نکرده است، بلکه نتیجه عکس نیز داده است؛ به همین دلیل، به تدریج دست از حمایت وی برداشته‌اند (A-۶۰۵-۱۳۶۳).

انتقاد به سکوت کشورهای عربی

سکوت کشورهای اسلامی در قبال جنگ، واکنش مسئولان از جمله امام خمینی را برانگیخت. در همین رابطه ایشان می‌گوید: «دولت‌های منطقه از کمک به او دست بردارند که صلاح دین و دنیای آنان است و در صورتی که مهلت پیدا کند، بر هیچ‌یک از دولت‌های خلیج فارس و دیگران رحم نخواهد کرد...» (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۸، صص. ۸۶-۹۸). موضع انفعال و سکوت و در مواردی حمایت کشورهای عربی از عراق واکنش نمایندگان را به دنبال داشت. اعظم طالقانی در همین رابطه چنین گفت: «دولت‌های عرب به جای حضور در جبهه نبرد و شرکت در جنگ علیه اسرائیل و امپریالیسم آمریکا فقط به دادن اطلاعات و اکثراً به سکوت اکتفا می‌کنند و تمام هم‌وغم خود را برای توطئه علیه جمهوری اسلامی ایران به کار می‌برند» (A-۳۲۹-۱۳۶۱).

انتقاد به اتحاد قدرت‌های بزرگ علیه ایران

به دنبال انعقاد قرارداد بين آمريكا، شوروى و فرانسه عليه ايران، نمايندگان مجلس واكنش نشان دادند. مريم بهروزي آن‌ها را «مثلث شوم» خواند كه عليه ايران درصدد اقدام هستند (C-476-1363).

لزوم اتحاد مسلمانان عليه دشمنان اسلام

مريم بهروزي خواستار اتحاد مسلمانان دنيا عليه قدرت‌هاى بزرگ شدند و خطاب به مسلمانان بالأخص برادران مسلمان عراقى، سربازان و افسران و درجه‌داران گفت: «شمشيرهايتان را براى نابودى كفر و شرک و شياطين ضد بشر و دشمنان اسلام به كار ببريد اسلحه‌هايتان را به طرف اسرئيل بگيريد. مسلمين را نجات دهيد». وى خواستار اتحاد آن‌ها با مردم ايران شد و افزود: «جهت گيرى صحيح داشته باشيد كه صدق القنات موجب فنا و محكوم به نابودى است» (C-363-1365).

انتقاد به سكوت در برابر كشتار زندان دلتو

در ارديبهشت ۱۳۶۰، نيروهاى عراقى و دموكرات‌هاى ضدانقلابى زندان دولتورا در سردشت بمباران كردند كه طى آن نزديك به يك‌صد نفر از نيروهاى انقلابى كه در آنجا به صورت اسير نگهدارى مى‌شدند شهيد شدند (روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۰/۰۲/۲۴، ص ۲). به دنبال كشتار زندان دلتو عراق، نمايندگان مجلس واكنش نشان دادند. گوهرالشريعه دستغيب آن را «يكي از قساوت‌بارترين اعمال ضد بشرى» دانست كه «روى همه جنائيتكاران تاريخ را سفيد كرده است». وى در ادامه با انتقاد از سكوت ايران در برابر اين اقدام، خواستار واكنش دولت ايران در اين زمينه شد و اظهار تأسف كرد كه ابراز تأسف دستگاه‌هاى اجرائى در اين زمينه با هم هماهنگى نداشته است. در پايان از همه دستگاه‌هاى اجرائى خواست كه در اين زمينه چاره‌جويى كنند تا از تكرر وضع مشابه جلوگيرى شود (B-146-1360).

لزوم توجه به مهاجرين و جنگ‌زدگان

آوارگى و بي‌خانمان شدن تعداد زيادى از مردم از مهم‌ترين تبعات جنگ بود. به تبع، آوارگان نيازمند توجه و تدابيرى به منظور اسكان بودند. درهمين راستا، اولين اقدام دولت رجايى، تشكيل ستادى بدین منظور در دفتر نخست‌وزيرى و سپس دستور به تمامى استنادداران

به منظور بسیج امکانات خود برای اسکان آوارگان بود (بنیاد شهید انقلاب اسلامی، ۱۳۶۲، ج ۱، ص. ۳۳۳). اقدام دیگر، تأسیس «بنیاد امور جنگ‌زدگان» بود. این بنیاد در ابتدا به دنبال دستور تلویحی رجایی در ۱۵ آذر ۱۳۵۹ فعالیت‌هایی تحت عنوان «ستادهای همیاری مردم با جنگ‌زدگان» انجام داد (بنیاد امور جنگ‌زدگان، ۱۳۶۰، صص. ۲-۱). تا اینکه طرحی در مجلس در زمینه تأسیس رسمی بنیاد امور جنگ‌زدگان تهیه و مورد بررسی قرار گرفت و در نهایت در جلسه ۱۴۳ مورخ ۲۱ اردیبهشت ۱۳۶۰ به تصویب نمایندگان رسید.

وضع آوارگان جنگی موجب انتقاد نمایندگان شد. اعظم طالقانی با انتقاد به وضعیت آوارگان در شهرهای مختلف، خواستار شنیدن پیشنهادها و نمایندگان مناطق جنگ‌زده در این زمینه شد (A-۷۸-۱۳۵۹). وی در ادامه به بازبینی که در این زمینه از شهر اهواز از جنگ‌زدگان و آوارگان داشتند پرداخت و افزود آن‌ها در شرایط بسیاری بدی هستند و متأسفانه بین آنچه دیده شد با آن خبرنامه‌هایی که بنیاد جنگ‌زده‌ها در این زمینه ارسال می‌کنند تناقض وجود دارد. در پایان اظهار امیدواری کرد که بنیاد جنگ‌زده‌ها، اقدامات اساسی تری برای بهبود شرایط جنگ‌زده‌ها و آوارگان اتخاذ کند (A-۲۳۲-۱۳۶۰). طالقانی موضوع رسیدگی به آوارگان جنگی را در جلسات بعدی مجلس ادامه داد. در همین رابطه از دولت خواست که مانع بیکاری مهاجرین جنگی شود و اسباب اشتغال آن‌ها را فراهم سازد (A-۴۵۴-۱۳۶۲).

۴-۶. مواضع نظامی

اقدام جدی در زمینه سربازگیری

با توجه به شرایط جنگی حاکم بر کشور و نیاز به نیرو، اعظم طالقانی از دولت خواست که با کسانی که فرزندان‌شان را از طریق سوءاستفاده از موقعیت خود یا هر چیز دیگر از فرستادن به خدمت سربازی منع می‌کنند برخورد قاطع شود و با تبعیض مبارزه کنند (A-۴۵۴-۱۳۶۲)

نتیجه‌گیری

با پیروزی انقلاب اسلامی، شکل‌گیری نهادهای سیاسی از جمله مجلس به‌عنوان یک ضرورت در اولویت قرار گرفت و انتخابات مجلس اول شورای اسلامی به‌عنوان پنجمین انتخابات کشور در اسفند ۱۳۵۸ برگزار شد. با فاصله کوتاهی از تشکیل مجلس، کشور با شرایط خاصی مواجه شد و جنگ با حمایت قدرت‌های بزرگ بر ایران تحمیل شد. در این شرایط نمایندگان مجلس به‌عنوان منتخبین مردم، واسطه مردم و دولت و از مهم‌ترین کارگزاران مهم نظام جمهوری اسلامی به اعلام موضع در قبال جنگ پرداختند. از میان نمایندگان سه دوره مجلس اول، دوم و سوم شورای اسلامی، در هر دوره چهار نماینده زن به مجلس راه یافتند که بررسی مواضع آن‌ها مهم‌ترین هدف این پژوهش است. با بررسی‌های صورت گرفته می‌توان مواضع نمایندگان زن در این سه مجلس را در چهار محور سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی ردیابی کرد؛ که از میان این چهار محور نیز طبق بررسی‌های صورت گرفته در زمینه فرهنگی نمایندگان زن بیشتر واکنش و در زمینه نظامی نیز کمترین موضع نشان دادند. این موضوع تا حدودی به ویژگی‌های خاص زنان از لحاظ روحی می‌تواند برگردد. در میان نمایندگان زن، اعظم طالقانی نسبت به دیگر نمایندگان بیشترین واکنش را در قبال جنگ تحمیلی داشت.

منابع

- امام خمینی، سید روح‌الله (۱۳۸۹). *صحیفه امام*. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- دفتر تحقیقات اجتماعی وزارت ارشاد اسلامی (۱۳۶۱). *بررسی مستندی از مواضع گروه‌ها در قبال انقلاب اسلامی*. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- بشیری، عباس (۱۳۹۶). *کارنامه و خاطرات جنگ تحمیلی و دفاع مقدس (روزهای پایداری)*. تهران: دفتر نشر معارف.
- بنیاد امور جنگ‌زدگان (۱۳۶۰). *خلاصه عملکرد بنیاد امور جنگ‌زدگان از بدو تأسیس تاکنون*. تهران: بنیاد امور جنگ‌زدگان.

- بنیاد شهید انقلاب اسلامی (۱۳۶۲). شهید رجایی اسوه صبر و استقامت. به کوشش هیأت تحریریه واحد فرهنگی بنیاد شهید انقلاب اسلامی، تهران: واحد فرهنگی بنیاد شهید انقلاب اسلامی.

- توانایان فرد، حسن (۱۳۵۹). اقتصاد جنگ. بی جا: نشر قسط.

- خرمشاد، محمدباقر (۱۳۸۳). بازتاب انقلاب اسلامی ایران در نظریه‌های انقلاب: تولد و شکل‌گیری نسل چهارم تئوری‌های انقلاب. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۵ (۳)، ۸۶-۱۲۳.

[dor: 20.1001.1.17351901.1383.5.3.5.6](https://doi.org/10.1001.1.17351901.1383.5.3.5.6)

- خوش‌زاد، اکبر (۱۳۸۶). مجلس شورای اسلامی، دوره اول. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

- درودیان، محمد (۱۳۸۲). اجتناب‌ناپذیری جنگ. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ

- روزنامه اطلاعات (۱۳۵۹/۰۷/۱). شماره ۱۶۲۴۵.

- روزنامه اطلاعات (۱۳۶۰/۰۲/۲۴). شماره ۱۶۴۲۸.

- روزنامه اطلاعات (۱۳۶۰/۰۸/۱۱). شماره ۱۶۵۶۶.

- روزنامه اطلاعات (۱۳۶۰/۱۱/۳). شماره ۱۶۵۵۹.

- روزنامه کیهان (۱۳۵۸/۱۱/۱۸). شماره ۱۰۹۲۴.

- رئوفی، حمیدرضا و دژپسند، فرهاد (۱۳۸۷). اقتصاد ایران در دوران جنگ تحمیلی. تهران:

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ.

- زنجانی، حبیب‌الله (۱۳۸۰). مهاجرت. تهران: انتشارات سمت.

- سریرافراز، محمد (۱۳۹۰). واکاوی تعاملات ایثار و رشد اقتصادی با رهیافت سرمایه

اجتماعی. همایش ملی ایثار و شهادت، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان.

- سیدامامی، کاووس (۱۳۸۷). انقلاب اسلامی ایران، تحول در ارزش‌های سیاسی و کارآمدی

مفهوم فرهنگ سیاسی در جامعه‌شناسی سیاسی ایران. مندرج در گفتارهایی درباره انقلاب

اسلامی ایران، به کوشش جلال درخشه، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).

- شیخ‌زاده. محمد. بنی‌اسد، رضا (۱۳۹۹). تحلیل مضمون: مفاهیم، رویکردها و کاربردها.

تهران: انتشارات امیرکبیر.

- عابدی جعفری، حسن، تسلیمی، محمد سعید، فقیهی، ابوالحسن و شیخزاده، محمد (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی. *اندیشه مدیریت راهبردی*، ۵ (۲)، ۱۵۱-۱۹۸.

[doi: 10.30497/SMT.2011.163](https://doi.org/10.30497/SMT.2011.163)

- عنایت، حمید (۱۳۸۹). *اندیشه سیاسی در اسلام معاصر*. ترجمه بهاء‌الدین خرمشاهی، تهران: انتشارات خوارزمی، چاپ پنجم.

- کولایی، الهه (۱۳۸۵). *مجلس ششم و حقوق زنان*. آیین دی، ۵، ۸۶-۸۹.

<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/249971/>

- مذاکرات دوره اول مجلس شورای اسلامی، ۱۳۵۹/۰۴/۳۱، جلسه ۲۱.

- مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی (۱۳۶۲). *فرزند ملت در آینه انقلاب اسلامی*. به کوشش مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، تهران: انتشارات شرکت سهامی چاپخانه وزارت ارشاد اسلامی.

- ماشینی، فریده (۱۳۸۶). *زنان و تجربه مشارکت سیاسی*. آیین شهرپور، ۸، ۶۶-۷۱.

<https://ensani.ir/fa/article/238019>

- مدنی، جلال‌الدین (۱۳۶۶). *حقوق اساسی جمهوری اسلامی*. تهران: انتشارات سروش.

- مشروح مذاکرات دوره اول تا سوم مجلس شورای اسلامی.

- منصوری، توران، هراتی، محمدجواد و بصیرت منش، حمید (۱۴۰۲). بررسی واکاوی رویکرد فرهنگی نمایندگان دوره اول مجلس شورای اسلامی در قبال جنگ تحمیلی عراق علیه ایران. *فصلنامه پژوهش‌های معاصر انقلاب اسلامی*، ۶ (۱۹)، ۱۹-۴۵.

[doi: 10.22059/jcrr.2024.96404](https://doi.org/10.22059/jcrr.2024.96404)

- منصوری، توران. (۱۴۰۲) *مواضع مجالس اول، دوم و سوم شورای اسلامی در قبال جنگ تحمیلی عراق علیه ایران (۱۳۶۸-۱۳۵۹ ش)*. رساله دکترا، دانشگاه بوعلی سینا همدان.

- نعمت‌اللهی، زهرا، حمزه فرج‌اللهی، امیر، میرجلیلی، محمدحسین و مؤمنی‌فرد، حسین (۱۳۹۲). *بررسی عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی (اعتماد، انسجام و مشارکت اجتماعی)*.

فصلنامه مدیریت نظامی، ۱۳ (۵۰)، ۱۷۵-۲۰۲.

https://jmm.iranjournals.ir/article_3328.html

- نعمتی، نورالدین (۱۴۰۲). نقش و عملکرد زنان در مجلس شورای اسلامی دوره پنجم (۱۳۷۹-۱۳۷۵ ش). تحقیقات تاریخ اقتصادی ایران، ۱۲ (۱)، ۲۸۹-۳۱۲.

[doi:10.30465/sehs.2023.45314.1910](https://doi.org/10.30465/sehs.2023.45314.1910)

- هاشمی، یاسر (۱۳۷۸). عبور از بحران: کارنامه و خاطرات ۱۳۶۰. تهران: همشهری، دفتر نشر معارف.

- یزدان‌پناه درو، کیومرث و عسگری، ندا (۱۳۹۸). بررسی روند مشارکت زنان در انتخابات مجلس شورای اسلامی (دوره‌های ۸، ۹ و ۱۰). مجله زن در فرهنگ و هنر، ۱۱ (۲)، ۲۸۷-۳۰۷.

[doi:10.22059/jwica.2019.281225.1279](https://doi.org/10.22059/jwica.2019.281225.1279)

-Boyatzis, R. E. (1998). *Transorming qualitative information: thematic analysis and code development*. Sage Publications, Inc.

- Stone, P. J. (1966). The General Inquirer: A Computer Approach to Content Analysis. *merican Sociological Review* 4(4).doi:10.23071161774/